

**LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO TEISĖJOS RAMUTĖS RUŠKYTĖS
ATSKIROJI NUOMONĖ**

Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo 5 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstitucinės justicijos byloje Nr. 15/2009

Pareiškėjas prašė ištirti, ar Konstitucijos 23 straipsniui, 29 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 5 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta: „Religinės bendrijos prašymus dėl teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo ir turto gražinimo pateikia to turto valdytojui pagal turto buvimo vietą per vienerius metus nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos.“ Pareiškėjas daro prielaidą, kad Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje draudžiama religinei bendrijai, pateikusiai prašymą atkurti nuosavybės teises praėjus daugiau kaip metams nuo Įstatymo įsigaliojimo dienos, atkurti nuosavybės teises. Pareiškėjas, remdamasis ankstesne Konstitucinio Teismo doktrina, pagal kurią savininkai turi teisėtą lūkestį, kad jų nuosavybės teisės į išlikusius gyvenamuosius namus, jų dalis, butus bus atkurtos, kad šį jų teisėtą lūkestį saugo ir gina Konstitucija, teigė, jog toks ginčijamas teisinis reguliavimas susiaurina religinių bendrijų teises atkurti nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą, atmeta dalies visuomenės narių teisėtus lūkesčius į teisingą nusavinto turto atlyginimą, todėl kyla abejonė, ar tokia teisės norma neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui, 29 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinis Teismas 2012 m. birželio 19 d. nutarimu pripažino, kad minėta Įstatymo 5 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Konstitucijai.

Sutinku su:

– Konstitucinio Teismo išaiškinimu, jog nei Įstatymo 5 straipsnyje, nei kituose jo straipsniuose nėra nustatyta, kad religinės bendrijos, praleidusios Įstatyme nustatytą terminą prašymams pateikti, netenka teisės į nuosavybės teisės atkūrimą pagal Įstatymą.

– Konstitucinio Teismo išaiškinimo išvada, jog visuminis teisinis reguliavimas, įtvirtintas Įstatymo, *inter alia* jo 15 straipsnio 2 dalies, nuostatoje, suponuoja tai, kad ginčijamoje Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teisinis reguliavimas, kuriuo nustatytas prašymų, atitinkančių Įstatymo 6 straipsnyje įtvirtintus turinio reikalavimus, atkurti nuosavybės teisę pateikimo terminas, *nėra absolutus* visose Įstatyme numatytose religinių bendrijų nuosavybės teisės atkūrimo situacijose;

– šiame nutarime atkartota ankstesnė Konstitucinio Teismo doktrina, kurioje suformuluoti reikalavimai, kylantys iš Konstitucijos reguliuojant nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą piliečiams santykius, *inter alia* „tai, kad valstybė nutarė, jog paneigtos nuosavybės teisės turi būti atkurtos, taip pat tai, kad buvo priimtas restitucijos santykius reguliuojantis įstatymas ir pradėtas įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimas, asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, sukūrė teisėtą lūkestį įstatymo nustatytais būdais, sąlygomis, tvarka ir terminais įgyvendinti šią savo teisę;

minėtą teisėtą lūkestį saugo ir gina Konstitucija; kartu valstybei atsirado pareiga nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą įstatymais reguliuoti taip, kad minėtas teisėtas lūkestis būtų realiai įgyvendintas“;

– šio nutarimo teiginiu, kad oficialioji konstitucinė piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo doktrina *mutatis mutandis* taikytina religinių bendrijų nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo teisiniam reguliavimui;

– Konstitucinio Teismo pozicija, kuri atkartota iš ankstesnių Konstitucinio Teismo nutarimų, – kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nesprenžia vienodos galios teisės aktų suderinamumo klausimų, taip pat su nutarime padaryta išvada, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjui nekyla reikalavimo, kad jis įstatyme „esą privalėjo ar dabar privalo *expressis verbis* įtvirtinti praleisto šio vienu metų termino atnaujinimo teisinį reguliavimą, juo labiau tokį, kuris nuo 2004 m. spalio 12 d. įtvirtintas Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, ir juo labiau tuo požiūriu, kad, kaip minėta: <...> – nei įstatymo 5 straipsnyje, nei kituose jo straipsniuose nėra *expressis verbis* nustatyta, kad religinės bendrijos, praleidusios įstatyme nustatytą terminą prašymams pateikti, netenka teisės į nuosavybės teisės atkūrimą pagal įstatymą“.

Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo išvada, jog Konstitucija nereikalauja, kad įstatymas, reglamentuojantis nuosavybės teisių atkūrimą piliečiams, ir įstatymas, reguliuojantis nuosavybės teisių atkūrimą religinėms bendrijoms, būtų tapatūs (identiški), *inter alia* savo tekstine išraiška, mano nuomone, yra pagrįsta.

Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad įstatymai buvo priimti skirtingu laiku: įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ buvo priimtas 1991 m. birželio 18 d. (1997 m. liepos 1 d. priėmus naują jo redakciją pakeistas pavadinimas – „Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas“), o Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas – tik 1995 m. kovo 21 d. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykius reglamentuojantis įstatymas apima platesnį ratą subjektų, jame taip pat nustatyta daugiau objektų, į kuriuos atkuriamos nuosavybės teisės, *inter alia* nacionalizuota ar kitaip nusavinta žemė, vandens telkiniai, miškai. Tuo tarpu šie išvardyti objektai, kaip nurodyta įstatyme, religinėms bendrijoms nėra atkuriami. Iš esmės skiriasi ir kompensavimo terminai: piliečiams kompensacijos buvo pradėtos mokėti iš karto, religinėms bendrijoms – tik po 5 metų nuo sprendimo dėl kompensacijos išmokėjimo priėmimo dienos ir išmokama per 25 metus¹.

Šios ir galbūt kitos aplinkybės, mano nuomone, galėjo lemti tai, kad jau pirmajame įstatyme „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ (1991 m. birželio 18 d. redakcija), jo 10 straipsnyje, buvo nustatytas ne tik terminas prašymams dėl nuosavybės teisių atkūrimo paduoti (iki 1991 m. gruodžio 31 d.), bet ir nustatyta, kad piliečiai, praleidę šį terminą,

¹ 25 metų terminas buvo nustatytas Vyriausybės 1995 m. rugsėjo 22 d. nutarimu Nr. 1275 „Dėl Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo įgyvendinimo“.

netenka teisės į turto susigrąžinimą pagal šį įstatymą (nustatyta išimtis tiems asmenims, kurie dėl ištrėmimo ar įkalinimo už pasipriešinimą okupaciniams režimams Lietuvoje neturi gyvenamosios vietos).

Taigi iš šio reguliavimo matyti, kad įstatymų leidėjas, šiame įstatyme įtvirtindamas nuostatą: „*piliečiai, praleidę šį terminą, netenka teisės į turto susigrąžinimą*“, siekė skatinti piliečius laiku teikti prašymus, kad nebūtų vilkinamas restitucijos procesas, ypač atsižvelgiant į didelį piliečių, turinčių teisę į nuosavybės teisių atkūrimą, ir didelį gražinamų objektų skaičių. Pagal šio įstatymo 10 straipsnį Vyriausybei buvo leista pratęsti nuosavybę patvirtinančių *dokumentų* pateikimo laiką². Galimybė pratęsti terminą prašymams paduoti Vyriausybei nebuvo suteikta.

Vėliau, priėmus Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą (1997 m. liepos 1 d. redakcija), jo 10 straipsnio 4 dalis (2001 m. rugpjūčio 3 d. redakcija) buvo papildyta nuostata, kad piliečiai, praleidę terminą ir piliečių nuosavybę patvirtinantiems *dokumentams* pateikti, netenka teisės į nuosavybės teisių atkūrimą pagal šį įstatymą.

Pažymėtina, kad abu šiame įstatyme nustatyti terminai: tiek terminas prašymams dėl nuosavybės teisių atkūrimo³ paduoti, tiek terminas piliečių nuosavybę patvirtinantiems dokumentams pateikti, buvo daugybę kartų pratęsiami.

Tokia padėtis buvo iki 2004 m. spalio 12 d., kai Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 10 straipsnio pakeitimu (2004 m. spalio 12 d. redakcija) buvo nustatyta, kad piliečiams, praleidusiems nustatytą terminą dėl priežasčių, kurias teismas pripažįsta svarbiomis, praleistas terminas prašymams atkurti nuosavybės teises gali būti atnaujinamas. Terminas piliečių nuosavybę patvirtinantiems *dokumentams* pateikti Piliečių nuosavybės teisių į

² Antai dokumentų, patvirtinančių nuosavybės teises, pateikimo terminas Vyriausybės 1991 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr. 590 buvo pratęstas iki 1992 m. kovo 31 d., o Vyriausybės 1992 m. kovo 16 d. nutarimu Nr. 171 – iki 1992 m. gruodžio 31 d., ir kiekvienais paskesniais metais Vyriausybės nutarimu terminas dokumentams pateikti buvo pratęsiamas atitinkamai iki tų metų gruodžio 31 d. Įgyvendinant šį įstatymą paskutinis Vyriausybės nutarimas Nr.1459 buvo priimtas 1996 m. gruodžio 18 d., juo dokumentų pateikimo terminas buvo pratęstas iki 1997 m. gruodžio 31 d. Priėmus 1997 m. liepos 1 d. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą, jo 10 straipsnyje buvo įtvirtinta analogiška nuostata, kaip ir ankstesniame minėtame įstatyme, – Vyriausybei palikta teisė pratęsti dokumentų pateikimo terminą.

³ Terminas prašymams dėl nuosavybės teisių atstatymo paduoti įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ (1991 m. birželio 18 d. redakcija) pakeitimais buvo keletą kartų pratęstas, konkrečiai nurodant, dėl kokių nuosavybės teisės objektų gali būti pateikti tokie prašymai: 1992 m. vasario 11 d. įstatymo pakeitimu leista piliečiams, turintiems teisę į žemės nuosavybės teisės atstatymo miestų ir miesto tipo gyvenviečių ribose, prašymus dėl nuosavybės teisės atstatymo paduoti iki 1992 m. kovo 31 d.; 1992 m. kovo 24 d. įstatymo pakeitimu leista piliečiams prašymus dėl nuosavybės teisės į žemės ūkio paskirties žemę atstatymo paduoti iki 1992 m. gegužės 31 d.; 1993 m. liepos 15 d. įstatymo pakeitimu leista piliečiams prašymus dėl nuosavybės teisių atstatymo į mišką pateikti iki 1992 m. gegužės 31 d., o Vyriausybės nustatytais sąlygomis leista piliečiams atstatyti nuosavybės teises į žemę ir mišką, jeigu jie prašymus dėl nuosavybės teisės atstatymo pateikė ne vėliau kaip iki 1993 m. rugsėjo 10 d. Priėmus Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą (1997 m. liepos 1 d. redakcija), jo 10 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad prašymus atkurti nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą piliečiai turi pateikti iki 1997 m. gruodžio 31 d. Vėliau, priėmus minėto įstatymo pakeitimus (2001 m. rugpjūčio 3 d. redakcija), terminas prašymams pateikti įstatymo 10 straipsnyje buvo nustatytas iki 2001 m. gruodžio 31 d., kartu gražinta anksčiau galiojusi ir 1999 m. gegužės 13 d. pakeitimu panaikinta įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 1 d. redakcija) nuostata, kad „piliečiai, praleidę nustatytus terminus prašymams paduoti, netenka teisės į nuosavybės teisių atkūrimą pagal šį įstatymą“.

išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 10 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija) pakeitimu buvo pratęstas iki 2003 m. gruodžio 31 d.

Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo 5 straipsnyje buvo nustatytas vienu metų terminas nuo įstatymo įsigaliojimo dienos religinės bendrijos prašymams dėl teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą pateikti ir toks pat vienu metų terminas nuo prašymo atkurti nuosavybės teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą pateikimo dienos – nuosavybės teisę patvirtinantiems dokumentams pateikti. Šis vienu metų terminas nė karto nebuvo pratęstas. Tik įstatymo 15 straipsnio 2 dalyje (2002 m. liepos 4 d. redakcija) buvo įtvirtinta nuostata, pagal kurią terminas prašymams atkurti nuosavybės teisę į išlikusio įstatyme nurodyto nekilnojamojo turto rūšį, išnykus aplinkybėms, dėl kurių išlikęs nekilnojamasis turtas buvo priskirtas prie valstybės išperkamo, netaikomas. Kaip minėta, įstatyme niekada nebuvo įtvirtinta nuostatos, kad religinės bendrijos, praleidusios terminą prašymams atkurti nuosavybės teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą paduoti, netenka teisės į nuosavybės teisių atkūrimą pagal įstatymą.

Sutinku, kad minėtuose įstatymuose – piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą reglamentuojančiame įstatyme ir Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatyme – nustatytas netapatas teisinis reguliavimas būtų grindžiamas (paremtas) viena Konstitucinio Teismo doktrina, *inter alia* nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo doktrina.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas.

Negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra pažymėjęs, kad asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamas žalos atlyginimo atvejis jokiame įstatyme nėra nurodytas, o teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys tokias bylas, turi konstitucinius įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją (joje įtvirtintus teisingumo teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principus, kitas Konstitucijos nuostatas), bendruosius teisės principus, vadovaudamiesi *inter alia* protingumo principu ir kt.

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų

taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama tas nuostatas (normas, principus) taikant ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

Šiame kontekste paminėtina, kad teismai (*inter alia* tai matyti ir iš bylos medžiagos), taikydami Įstatymą, yra atnaujinę terminus (*inter alia* Vilniaus apygardos administracinio teismo 2007 m. spalio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-7685-561/2007, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-575-1285-08, Marijampolės rajono apylinkės teismo 2011 d. sausio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-136-91/2011.)

Nesutinku su Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucine dalimi, kurioje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo (Žin., 1995, Nr. 27-600) 5 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl to, kad:

1. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog pareiškėjas neginčia minėtų terminų jų pakankamumo ir protingumo požiūriu (žr. 7 punktą), tačiau vis tiek konstatavo, kad Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas *pakankamas (protingas)* terminas religinių bendrijų prašymams atkurti nuosavybės teisę pateikti, joje nustatytu teisiniu reguliavimu sudarytos prielaidos užtikrinti, kad religinių bendrijų nuosavybės teisės atkūrimo terminai neiškreiptų paties nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo instituto, nėra paneigiami konstituciniai asmenų lygybės ir teisinės valstybės principai, nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių apsaugos garantijos (žr. 9 punktą).

2. Tai, kad Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas *pakankamas (protingas)* terminas religinių bendrijų prašymams atkurti nuosavybės teisę pateikti, Konstitucinis Teismas konstatavo *neįvertinęs*, ar ginčijamoje normoje nustatytas vienu metų terminas nuo Įstatymo įsigaliojimo dienos pateikti turto valdytojui prašymą pagal turto buvimo vietą yra protingas ir pakankamas, ypač atsižvelgiant į tai, kad prašyme pagal Įstatymo 6 straipsnio („Prašymų dėl išlikusio nekilnojamojo turto grąžinimo turinys“) 1, 2 dalis privalu nurodyti ne tik religinės bendrijos pavadinimą, buveinės adresą, nekilnojamojo turto objektą, jo buvimo vietą, bet ir nuosavybės teisės į šį turtą pagrindą, nuosavybės praradimo priežastį ir laiką, dabartinį turto naudotoją, ir tai, kad prie prašymo privalu pridėti ir nuosavybės teisę patvirtinančius dokumentus.

3. Visuotinai žinoma, kad buvo nacionalizuotas ar kitaip nusavintas ne tik religinių bendrijų nekilnojamasis turtas, bet ir jų turėti archyvai, kuriais religinė bendrija negali iki šiol laisvai disponuoti. Taigi informaciją apie nuosavybės praradimo priežastį, dokumentus dėl Įstatyme reikalaujamo nurodyti nuosavybės teisės į grąžintiną turtą pagrindo ir prie prašymo pridėtinus nuosavybės teisę patvirtinančius dokumentus religinė bendrija gali pateikti tik visa tai gavusi iš valstybei priklausančių archyvų⁴.

⁴ 2000 m. gegužės 5 d. pasirašytos Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutarties dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje 13 straipsnyje nustatyta, kad Katalikų Bažnyčios archyvai, kurie buvo neteisėtai nusavinti laikotarpiu nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1990 m. kovo 11 d., esantys valstybei priklausančiuose archyvuose, paliekami dabartinėse jų saugojimo vietose.

Visuotinai žinoma ir tai, kad, kartu vykstant piliečių nekilnojamojo turto gražinimui, religinėms bendrijoms dokumentų gavimas iš archyvų laiko požiūriu užtrukdavo, o kai kada informacija iš valstybei priklausančių archyvų būdavo pateikiama netiksli, *inter alia* neteisinga, reikėdavo pakartotinai prašyti informacijos apie nusavintą religinės bendrijos turtą. Iš šios bylos medžiagos matyti, kad religinei bendrijai (kurios prašymą atnaujinti praleistą terminą nagrinėdamas Kauno apygardos administracinis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą) buvo atsakyta, jog duomenų apie jų nurodytą nusavintą nekilnojamąjį turtą nėra, o dar kartą paprašius informacijos, valstybei priklausantis archyvas daugiau kaip po pusmečio pateikė išsamią informaciją būtent apie tą patį šios bendrijos nuosavybės teise turėtą ir nacionalizuotą turtą.

Konstitucinis Teismas nevertino ir teisinio reguliavimo, susijusio su ginčijama norma, kuris įtvirtintas Įstatymo 2 straipsnyje. Šiame straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad teisę atkurti nuosavybės teisę į nusavintą turtą turi bendrijos, kurios pripažintos atkuriamų religinių bendrijų teisių perėmėjomis. Šį statusą turėjo aprobuoti atitinkamos religinės bendrijos vyriausioji vadovybė (vadovybių centrai neretai yra įsikūrę ne Lietuvoje ir tokio statuso patvirtinimui taip pat reikia laiko). Pagal šį straipsnį „ginčas dėl nustojusios veikti religinės bendrijos veiklos ir teisių perėmimo sprendžiamas teisme“. Vargu ar įmanoma teigti, kad teisminį nagrinėjimą galima baigti trumpiau kaip per metus.

4. Konstitucinis Teismas atskirai neatliko ginčijamos normos atitikties Konstitucijos 23 straipsniui, 29 straipsnio 2 daliai, taip pat konstituciniam teisinės valstybės principui patikros. Minėjau, kad pareiškėjas prašė ištirti ginčijamos normos atitiktį dviem Konstitucijos straipsniams: 23 straipsniui ir 29 straipsnio 2 daliai, taip pat jos atitiktį konstituciniam teisinės valstybės principui.

4.1. Konstitucinis Teismas nutarimo 9 punkte, nepateikdamas argumentų, konstatavo, kad „Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos Įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas pakankamas (*protingas*) terminas religinių bendrijų prašymams atkurti nuosavybės teisę pateikti, joje nustatytu teisiniu reguliavimu sudarytos prielaidos užtikrinti, kad religinių bendrijų nuosavybės teisės atkūrimo terminai neiškreiptų paties nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo instituto, nėra paneigiami konstituciniai asmenų lygybės ir teisinės valstybės principai, nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių apsaugos garantijos“, ir iš karto padarė išvadą, kad Įstatymo 5 straipsnio 1 dalis neprieštarauja ir Konstitucijos 23 straipsniui, ir 29 straipsnio 2 daliai, ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

4.2. Konstitucinis Teismas nepateikė jokių argumentų, kodėl, jo manymu, ginčijamoje normoje yra įtvirtintas pakankamas (*protingas*) terminas religinių bendrijų prašymams atkurti nuosavybės teisę pateikti, taip pat nėra ir kitų argumentų, kurie pagrįstų, kodėl visa ginčijama norma neprieštarauja Konstitucijai. Negali būti laikoma argumentais tai, kas išdėstyta prieš 9 punktą einančiuose 8.1–8.4 punktuose, nes šie punktai skirti tik Įstatymo, reglamentuojančio piliečių nuosavybės teisių į

nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykius, ir įstatymo, reguliuojančio religinių bendrijų teisių į atitinkamą nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykius, suderinamumo, konkurencijos klausimui aptarti.⁵

4.3. Atliekant ginčijamos normos konstitucingumo patikrą, mano nuomone, pirmiausia turėjo būti atskirai įvertinta, ar ginčijama norma neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui.

Konstitucinis Teismas, atkartojęs ankstesnę savo doktrininę nuostatą („*Tai, kad valstybė nutarė, jog paneigtos nuosavybės teisės turi būti atkurtos, taip pat tai, kad buvo priimtas restitucijos santykius reguliuojantis įstatymas ir pradėtas įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimas, asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, sukūrė teisėtą lūkestį įstatymo nustatytais būdais, sąlygomis, tvarka ir terminais įgyvendinti šią savo teisę; minėtą teisėtą lūkestį saugo ir gina Konstitucija; kartu valstybei atsirado pareiga nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą įstatymais reguliuoti taip, kad minėtas teisėtas lūkestis būtų realiai įgyvendintas*“) ir pripažinęs, kad oficialioji konstitucinė piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo doktrina *mutatis mutandis* taikytina religinių bendrijų nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo teisiniam reguliavimui, turėjo vertinti, ar ginčijama norma leidžia religinei bendrijai teisėtą lūkestį atkurti nuosavybės teises *realiai įgyvendinti*, t. y. vertinti, ar valstybei priklausantys archyvai galėjo per trumpesnį laikotarpį nei per metus pateikti pažymą apie religinės bendrijos nusavintą turtą, ar religinė bendrija galėjo gauti patikimą informaciją apie dabartinį turto valdytoją, 1995 m. nesant viešai prieinamo registro, ir ar galėjo per trumpesnį nei vienu metų terminą teisme įrodyti nustojusios veikti religinės bendrijos veiklos ir teisių perėmimą, taip pat ar buvo įmanoma įvykdyti kitus įstatyme nurodytus reikalavimus, kurie turėjo būti atlikti per vienus metus.

Mano nuomone, vien tai, kad teismai pastaruoju metu atnaujina praleistą terminą prašymui atkurti nuosavybės teises pateikti, kai religinė bendrija šitaip gina savo turtinio pobūdžio teisę teisme, kartu nereiškia, kad minėtas iš Konstitucijos kylantis *teisėtas lūkestis* yra realiai *ir veiksmingai įgyvendinamas*. Kaip matyti iš bylos medžiagos, religinė bendruomenė kreipėsi į Kauno apygardos administracinį teismą 2006 m. rugsėjo 19 d., tačiau sprendimas dėl turto atkūrimo dar nėra priimtas. Kol vyksta teisminis bylinėjimasis, per tą laiką turtas gali būti privatizuotas ir tokiu atveju bendrija gali pretenduoti tik į kompensaciją, kuri pradedama mokėti po 5 metų nuo sprendimo dėl kompensacijos išmokėjimo priėmimo dienos ir išmokama per 25 metus.

Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad įstatymai, reglamentuojantys restitucijos santykius, turi atitikti ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija). Antai Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) 2009 m. liepos 21 d. sprendime *Aleksa prieš Lietuvą* pažymėjo, kad netikrumo būseną, kurią pareiškėjas galėjo patirti dėl valdžios institucijoms priskirtino vilkinimo, yra aplinkybė, į kurią reikia atsižvelgti vertinant valstybės elgesį. Atsižvelgdamas į tai, kad sprendimas išmokėti pareiškėjui piniginę kompensaciją buvo priimtas tik 2008 m. gruodžio 11 d., EŽTT tai laikė Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnio pirmajame sakinyje įtvirtintos pareiškėjo teisės netrukdomai disponuoti savo nuosavybe tam tikru ribojimu ir priteisė Lietuvos valstybei atlyginti

⁵ Šiuose punktuose padaryta išvada, kad dviejų minėtų įstatymų reguliavimas neprivalo būtų tapatus.

pareiškėjui žalą. Kitame sprendime (*Igarienė ir Petrauskienė prieš Lietuvą*), priimtam 2009 m. liepos 21 d., EŽTT konstatavo: „<...> atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjos gavo pirmąją aukščiau minėtos kompensacijos dalį tik 2008 m. gruodžio 29 d., t. y. po daugelio metų, Teismas tai laiko pareiškėjų teisės, įtvirtintos Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnyje, netrukdyto disponuoti nuosavybe ribojimu.“ Šioje byloje netrukdomo naudojimosi savo nuosavybe kliūtys yra iš esmės priskirtinos valstybei atsakovei, kadangi EŽTT nustatė, jog civilinis procesas pažeidė „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimą.

4.4. Konstitucinis Teismas, atlikdamas ginčijamos normos atitikties Konstitucijos 29 straipsnio 2 daliai⁶ patikrą, mano nuomone, atsižvelgdamas į ankstesnę savo doktriną, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštarumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą, remdamasis savo jau suformuota oficialiaja konstitucine doktrina ir precedentais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas, 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai), turėjo vertinti, ar ginčijamu teisiniu reguliavimu įgyvendintas *konstitucinio asmenų lygybės įstatymui principo* reikalavimas, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos turi būti įtvirtintos visiems vienodai.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad šio principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant. Vienodai turi būti taikomos tiek materialiosios, tiek proceso teisės normos (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas). Kita vertus, konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas nepaneigia to, kad įstatyme gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijai, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu.

Tačiau Konstitucinio Teismo nutarime vertinant, ar pagrįstai yra nustatytas skirtingas reguliavimas, turėjo būti atsižvelgta į konkrečias teises aplinkybes. Pirmiausia turėjo būti įvertinti asmenų ir objektų, kuriems taikomas skirtingas teisinis reguliavimas, teisinės padėties skirtumai. Tai Konstitucinio Teismo nutarime nėra padaryta, o tik nutarimo 9 punkte konstatuota, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu nėra paneigiami konstituciniai asmenų lygybės ir teisinės valstybės principai.

4.5. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo (atstatymo) sąlygas ir tvarką, yra saistomas *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo.

Vertinant, ar ginčijama norma neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, pirmiausia, mano nuomone, turėjo būti tiriama, ar teisinis reguliavimas yra aiškus.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

⁶ Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu.

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios (Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas).

Mano nuomone, įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas yra neaiškus, dviprasmiškas ir pripažintinas prieštaraujančiu konstituciniam teisinės valstybės principui dėl šių priežasčių:

4.5.1. Įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad prie prašymo dėl išlikusio nekilnojamojo turto gražinimo turi būti pridėti nuosavybės teisę patvirtinantys dokumentai, o 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nuosavybės teisę patvirtinantys dokumentai turi būti pateikti per vienus metus nuo prašymo atkurti nuosavybės teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą pateikimo dienos.

4.5.2. Ginčijamoje normoje ir kituose įstatymo straipsniuose nėra apibrėžtos religinės bendrijos sąvokos. Kol dar nebuvo Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo (jis priimtas 1995 m. spalio 4 d.), religinė bendrija pagal ginčijamą įstatymą buvo traktuojama ir kaip bendruomenė, ir kaip bendrija. (Iš bylos medžiagos matyti, kad Teisingumo ministerija išduodavo vienodą registravimo pažymėjimą, kuriame ir religinei bendruomenei, ir į registrą įtrauktai religinei bendrijai nurodydavo: „tradicinė religinė bendruomenė ar bendrija“, konkrečiai neįvardydamas, ar ji yra religinė bendruomenė, ar religinė bendrija.) Tačiau priėmus Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą atsirado galimybė taikant ginčijamą įstatymą religinės bendrijos sąvoką aiškinti ir taip, kaip ji apibrėžta Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme (tai matyti iš bylos medžiagos). Taigi toks nevienodas aiškinimas, galėjo lemti skirtingą religinių organizacijų traktavimą, galėjo pasunkinti jų nuosavybės teisių atkūrimą, o tam tikrais atvejais, kai religinė bendruomenė tik viena egzistuoja Lietuvoje, ji apskritai galėjo netekti teisės į nuosavybės teisių atkūrimą. Tuo atveju, kai yra kelios religinės bendruomenės, dėl to, kad ginčijamame įstatyme nėra apibrėžta religinės bendrijos sąvoka, joms iš kito Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo kilo pareiga kelias religines bendruomenes sujungti į vieną bendriją tam, kad jos gali pateikti prašymą atkurti nuosavybės teises tik kaip religinė bendrija.

Taigi toks neaiškus teisinis reguliavimas kartu pailgino laiko požiūriu religinės organizacijos tapimą tokiu juridiniu asmeniu, kuris gali pagal ginčijamą įstatymą pateikti prašymą atkurti nuosavybės teises. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 43 straipsnį bažnyčios bei religinės organizacijos laisvai tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus. Tradicinės religinės *bendruomenės* yra steigiamos dviem etapais: pagal jų pačių, *inter alia* jų aukštesnių organizacijų, nustatytas normas (kanonus), o tik po to, kai pagal nustatytas normas (kanonus) *inter alia* aukštesnių religinių bendruomenių vadovybės (centrų) jau yra įsteigiamos ir tampa juridiniais asmenimis, jos yra įtraukiamos dar ir į valstybės Juridinių asmenų registrą (žr. Civilinio kodekso 2.37 straipsnį, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ patvirtintus Juridinių asmenų registro nuostatus). Religinė *bendrija* taip pat „atsiranda“ dviem etapais. Pagal Religinių bendruomenių ir

bendrijų įstatymą aiškinant religinės bendrijos sąvoką, vartojamą ginčijamame įstatyme, atsirado reikalavimas ir religines *bendrijas* steigti tais pačiais dviem etapais, kaip ir religines *bendruomenes*. Visa tai buvo būtina padaryti per trumpesnį nei vienu metų terminą tam, kad būtų galima per vienus metus spėti pateikti prašymą atkurti nuosavybės teises.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos asmens teisės ir laisvės. Todėl kyla pagrįstas klausimas, ar nauju reikalavimu, kuris kilo iš kito, ne ginčijamo įstatymo, nebuvo pasunkinta, o atskirais atvejais ir galbūt paneigta teisė religinei bendruomenei atkurti nuosavybės teises.

4.6. Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, kaip antai: teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*) (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Tai, kad įstatymu buvo nustatyti tokie reikalavimai, kurių tam tikrais atvejais religinė organizacija negalėjo įvykdyti (kaip antai per nustatytą vienu metų terminą dėl nuo jos valios nepriklausančių aplinkybių negalėjo pateikti prašymo atkurti nuosavybės teises, nes, kaip minėta, per vienus metus nebuvo gavusi dokumentų iš valstybei priklausančio archyvo, objektyviai negalėjo per trumpą laiką pagal savo normas (kanonus) sujungti kelių bendruomenių, *inter alia* pirmiausia gauti religinių centrų – aukštesniosios religinių bendrijų valdymo institucijos, neretai esančios kitose valstybėse, leidimo steigti bendriją iš kelių bendruomenių, o vėliau ją įsteigti, arba kanonai apskritai galėjo nenumatyti teisės jungtis į bendriją, negalėjo per trumpesnį nei vienu metų terminą teisme įrodyti nustojusios veikti religinės bendrijos veiklos ir teisių perėmimo ir kt.), leidžia teigti, kad ginčijamu įstatymu buvo reikalaujama neįmanomų dalykų. Todėl darytina išvada, kad buvo pažeistas konstitucinis teisinės valstybės principas.

5. Mano nuomone, Konstituciniam Teismui pripažinus, kad oficialioji konstitucinė piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo doktrina *mutatis mutandis* taikytina teisiniam religinių bendrijų nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo reguliavimui, turėjo būti pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai su ginčijama norma susijusi įstatymo 12 straipsnio nuostata, pagal kurią turtas išperkamas *Vyriausybės* nustatytais tvarka ir terminais, nes tokia nuostata akivaizdžiai prieštarauja ankstesnei Konstitucinio Teismo doktrinai. Konstitucinis Teismas 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime yra pabrėžęs, kad terminai, iki kurių turi būti baigta mokėti pinigines kompensacijos už įstatyme nurodytus atskirus nekilnojamojo turto objektus (rūšis), gali būti nustatomi tik *įstatymu*.

Teisėja Ramutė Ruškytė

2012 m. birželio 22 d.